

PRAVDA A ŽIVOT

Sbírka kapes. příruček lidových pracovníků

POŘADÍ PRVNÍCH SVAZKŮ:

S. S. Ghelfand:

Marxismus a křesťanský sociální reformismus

4

Cena Kčs 6.-

VYDÁVÁ ÚSTŘEDNÍ SEKRETARIÁT ČSL.
STRANY LIDOVÉ V PRAZE II, TROJANOVA 7

EDICE PRAVDA A ŽIVOT

S. S. Ghetjand

MARXISMUS
A KŘEŠŤANSKÝ
SOCIÁLNÍ
REFORMISMUS

*(K výročí papežských okružních listů
„Rerum novarum“ a „Quadragesimo anno“)*

V PRAZE 1946

O B S A H

	Strana
Věčné pravdy	3
Sociální a hospodářský život ve středověku	5
Zrod kapitalistické soustavy	10
Komunismus a křesťanství společně zamítají kapitalistický řád	13
Krátký životopis Marxův	14
Materialistická filosofie	15
Dialektický materialismus	17
Marxovo učení o hodnotě	20
Učení o nadhodnotě	22
Komunistická nauka o vlastnictví	25
Kritika Marxovy nauky o nadhodnotě	26
Kapitál a práce	30
Spravedlivá mzda	33
Kritika dialektického materialismu	35
Materialistický názor je neudržitelný	38
Jedinec a stát	40
Křesťanský sociální reformismus	44

Věčné pravdy

Od vydání papežského okružního listu »Quadragesimo anno« uplynulo 15 roků, od vydání »Rerum novarum« 55 let, tedy více než půl století. Za tu dobu odehrály se na zeměkouli převratné události politické a vojenské, mapa světa byla několikrát změněna, dvě světové války zbrázdily anály lidstva. Hluboké změny technické, sociální, hospodářské přetvořily život jedinců a společnosti, moderní vynálezy pronikavě zasáhly do výroby, dopravy, zpravodajství, způsobu života, práce, zábavy. A když v těchto dnech vzpomínáme patnáctého výročí vydání »Quadragesimo anno«, kterýmžto okružní list byl vlastně výkladem, komentářem a doplněním encykliky »Rerum novarum« z r. 1891, uvědomujeme si, že všechny pravdy, které před více než půl stoletím hlásala papežská encyklika o lidské společnosti, o kapitálu a práci, o spravedlivé mzdě, o mravnosti v životě sociálním a hospodářském, že tyto pravdy neztratily ani dnes ničeho ze své přirozené časovosti, aktuálnosti a svěžesti. Ba naopak, právě v naší době úžasných vymožeností vědy a techniky, v době radaru a atomové pumy, nabyly tyto pravdy o základních společenských vztazích významu téměř osudového. Čím dále, tím více proniká do vědomí lidí poznatek, že nestanou-li se národy a státy křesťanskými v širším a hlubším slova smyslu, čili neuskuteční-li se plně křesťanské zásady ve správě záležitostí politických, hospodářských, sociálních a ve vzájemném styku států mezi sebou, svět zahyne.

Některý nedůvěřivec může snad namítati: Cožpak je možno vybudovati řády politické, hospodářské a sociální na základech křesťanské mravnosti, t. j. na spravedlnosti a lásce? Vždyť se na př. vojsko, kterého je třeba pro obranu státu a udržení vnitřního pořádku, nebuduje pomocí křesťanské lásky; armáda potřebuje výcvik a

zbraně, nikoliv lásku. Pro vybudování a provoz továrny potřebujeme kapitál, pozemek a pracovníky. A tak ve všem.

Odpovídám: Ano, k postavení továrny nebo akciové banky není třeba křesťanské spravedlnosti a lásky. Postačí, když máme peníze. Avšak, kde je záruka, že se takto postavená továrna udrží natrvalo? Nebyli-li jsme svědky, že selhall právníci, strážé bezpečnosti, soudy, výbory a korporace, zákony a tisíce zařízení, kdy se r. 1929 zhroutily americké banky a existence milionů lidí byly rázem zničeny? Čím to bylo způsobeno? Živelnými katastrofami? Neúrodou, povodněmi, zemětřesením? Ne. Miliony lidí tak ožebračeny, že statisíce jich hledaly spásu v sebevraždě. Kdo a čím to zavinil? Kdo zavinil pak brozou hospodářskou krizi, která se rozlila po celém světě jako mor? Kdo zavinil druhou světovou válku, z níž jen jako zázrakem vyšla vítězem svoboda, právo a spravedlnost?

Vidíme, že ani obyčejnou továrnu či banku nelze udržeti na zásadě pouhého sobeckého zisku a touhy po penězích. Tím méně lze vybudovati na těchto zásadách lidské společnosti. Neboť touha po penězích a zisku může být úspěšným organizačním pojtkem pouze pro bandu lupičů a penězokazů, nikoliv pro národy a státy. Organizace národů a států musí mít ve svém základě jiný princip, kterým je spravedlnost a láska, čili princip křesťanské mravnosti. A protože křesťanská morálka je věčná a neporušitelná, platí pro všechny doby a pro každou formu společnosti. Pro to také jest okružní list Lva XIII. »Rerum novarum« dnes stejně aktuální, stejně poučný a časový jako před padesáti lety, kdy byl vydán.

Nezřídka jsme však slyšeli úsudek odpůrců, že encyklika »Rerum novarum« byla papežem Lvem XIII. napsána jen z důvodu boje proti šířícímu se socialismu. Ze křesťanství bylo vždy v dějinách lidstva pasivním v otázce sociální a že se omezo-

valo jen na pastorační a udelování svátosti. A že teprve mohutný nápor novodobého socialistického hnutí přinutil křesťanství, aby vyšlo ze své rezervy a činně se zúčastnilo zápasu o lepší bytí lidského plemene.

Uvidíme z dalšího, že to není pravda. Přesvědčíme se, že sociální dějiny lidstva, jinak vesměs plné tmy a zloby, vykazují několik světlých stránek, kdy hospodářská výstavba společnosti vynikala harmoničností, jako jí vyniká gotický chrám. A že tato harmonická společnost, která neměla obdoby v dějinách, zanikla nikoliv v důsledku technických či hospodářských změn, nýbrž brutálním a loupežnickým násilím. Pochopíme pak, proč na troskách oné harmonické společnosti povstal moderní řád kapitalistický, který se od otrockého státu starověkého liší pouze větší bezohledností a surovostí vůči pracujícímu člověku. Poznáme, že encyklika »Rerum novarum« a čtyřicet let poté »Quadragesimo anno« mluví k světu touže řečí a v témž duchu, v němž žila a dýchała ona světlá éra lidské historie, kdy všem sociální a hospodářský život byl podřízen zásadám křesťanské spravedlnosti a lásky. Je to období, které mnozí v nevědomosti nazývají »dobou temna«. Je to — křesťanský středověk.

Sociální a hospodářský život ve středověku

Musíme si především ujasnit dva hlavní rysy středověkého života, dva jeho principy, takřka tělo a duši středověku. Jsou to: Zápas o světskou moc a křesťanství.

Po zhroutilí západořímské říše neexistovala v západní Evropě rovnocenná ústřední vláda, politická moc se rozdrobila. Politickou osou dějin středověku se stal zápas o moc — boj mezi králi

a feudály, mezi městskými státy a královskou mocí, mezi feudály a městy, mezi světskou mocí a církví.

Hospodářské styky mezi různými zeměmi byly značně ztíženy pro nedostatek právní jistoty, špatné cesty, nedokonalé dopravní prostředky, loupežná přepadávání na silnicích, vnitrozemská cla a mýta, nepřestávaly však nikdy úplně. Nejisté politické poměry přispívaly nemalou měrou k utvoření izolovaných soběstačných hospodářských celků, kde se směna konala převážně bez peněz. Převládala přímá směna statků i služeb (»naturnální směna«) mezi venkovem a městy, která začala vznikat počínaje X. stoletím. Potřeba investičního (zařizovacího) kapitálu byla nepatrná, rovněž nepatrná byla potřeba investičního úvěru. Peněžní půjčky byly uzavírány hlavně k účelům spotřebním, nikoliv investičním. Na př. feudálové si vypůjčovali peníze pro výzbroj nebo pro reprezentaci.

Duší středověku bylo křesťanství. Známý národohospodářský historik Werner Sombart píše: »Ještě donedávna rádi jsme označovali evropský středověk jako dobu temna. Dnes vidíme do věci lépe. Víme, že v celých dějinách lidstva sotva kdy bylo osvěcenější období, než byl právě domněle tak temný středověk... Směřoval ve všem k Bohu: toť jeho povaha. Středověk žil v Bohu i ve všední den, nejen v neděli; upravoval své státy v Bohu, vedl i své války v Bohu, zpíval v Bohu a v Bohu stavěl své nádherné chrámy.«

Během několika století přetvořilo křesťanství barbarské kmeny v Boží lid, zachránilo a prohloubilo antickou kulturu i vzdělanost. Co však vtisklo středověku zvláštní pečeť a pozvedlo křesťanský středověk vysoko nad pohanský antický svět, byl názor na práci.

Starověk neznal úctu k práci, která byla v očích antického pohana něčím nedůstojným svobodného člověka. Ruční práci bylo opovrhová-

no v Athénách i Římě, jako údělem otroků. Naproti tomu křesťanský středověk byl pln úcty k práci. Vzorem byl sám božský Spasitel. Nazaretský tesař dal práci nový význam a pozvedl důstojnost pracujícího člověka.

Tento základní názor na práci vysvětluje ráz středověkého hospodaření. Pracovalo se, aby se uhradily potřeby, nikoliv ze ziskuchtivosti. Povězme, že život byl přípravou pro život věčný. Lidé proto ani netoužili po největším zisku, neboť takovéto počínání by nebylo záslužné pod zorným úhlem věčnosti. Nedostatek silné ústřední vlády a politická slabost místních vlád byla nahražována silou mravního práva, která působila k ochraně slabých před silnými a projevovala se hlavně v uspořádání sociálních a hospodářských vztahů a institucí. Nábožensko-mravní zásady středověkého života došly své vrcholné konkretizace v cechovním zřízení svobodných měst.

Cechy vznikly ve XII. století, a to z největší části původně jako náboženská bratrstva, jejichž účelem bylo náboženské a mravní povznesení členů a vzájemná pomoc ve věcech stavovských. Ze stavovské pokladny se udělovaly podpory nemocným nebo zchudlým členům. Po úmrtí člena staral se cech o výchovu a výživu pozůstalých. Členy cechu spojovalo těsné přátelství a láska. Cech vykonával též soudní a policejní pravomoc nad členy — v menších věcech — a tvořil vlastní ozbrojený oddíl, jako zvláštní složku městské obrany.

K stavu patřili mistři a tovaryši. Učedníci byli přijímáni ve slavnostní schůzi cechu. Starosta odevzdával hochu mistrovi, aby pečoval o jeho časné a věčné blaho. Učedník musel býti manželské dítě, z mravně a spořádané rodiny. (Ještě dodnes se udrželo: Přijme se mravný hoch do učení.) Do cechů se nepřijímaly děti katů, asekisatorů, hrobníků, nočních hlídačů, metarů a j.

Tovaryš již byl plnoprávným členem stavu.

Slavovské statuty chránily ho před cizí konkurencí. Mzda se určovala cechem. Pracovní doba činila ve středověku obvykle 16 hodin denně. Avšak celkově se pracovalo méně nežli v naší době s jejími sociálními a technickými možnostmi, neboť více než polovina roku (170 až 270 dnů!) připadala na neděle a zasvěcené svátky, kdy se nepracovalo.

Pro vyučení a zdokonalení se v řemesle skládal tovaryš mistrovskou zkoušku a byl promován na mistra. Nový mistr se slavnostně zavazoval, že své cechovní spolubratry bude ctít a milovat, je všemožně podporovat, že nikomu nevyzradí tajemství řemesla, nebude dávat staré součástky do nových výrobků atd. Cechovní statuty záměrně bránily tomu, aby se mistr přeměnil v kapitalistického zaměstnavatele. Počet tovaryšů, které směl jednotlivý mistr zaměstnávat, byl krajně omezen. Rovněž velký počet svátečních dnů byl činitelem, jenž znemožňoval přeměnu řemeslné výroby v kapitalistickou. Péče o nesmrtelnou duši byla tenkrát důležitější, nežli snaha po větším zisku.

Mistr byl podroben přísnému reglementu stavu. Cech nakupoval společně suroviny; materiál musel býti určitý, stejné jakosti. Každý člen stavu mohl provozovat pouze jedno řemeslo a mít jen jednu dílnu. Nikdo nesměl prodávat pod stanovenou cenou či používat reklamních prostředků. Bylo zakázáno vystavovat zboží ve výkladních skříních, nebo nějakým způsobem upozorňovat na přednosti vlastních výrobků a na závady cizích. Cechovní hospodářství bylo charakterisováno přísnou kontrolou ceny, jakosti a množství vyráběného zboží. Toto omezování hospodářské svobody jednotlivých členů stavu bylo však záměrným výrazem snahy po zachování hospodářské svobody. Neboť cechy houževnatě zabraňovaly proletariaci svých členů a také tomu, aby se silnější jedinci vyšinuli na úkor slabších. Ale

v rámci plánovitého řízení výroby, cen a mezd měl mistr a tovaryš největší svobodu ducha a práce. Volná soutěž s jejím nekalmým podbízením cen byla vyloučena. Středověký mistr mohl konkurovat pouze jakostí své řemeslné práce. Nejvíce vážen a ctěn byl od svých cechovních spolubratrů mistr, který nejvíce dovedl v řemesle a též vynikal bohabojným, ctnostným životem. Jak nádherné jsou středověké řemeslné výrobky, kterým se ještě dnes obdivujeme v museích a velkolepých chrámech!

Tovaryš a učedník patřili obvykle k mistrově rodině. Mezi mistrem a tovaryšem nebylo většího sociálního rozdílu. Mistr byl bývalý tovaryš, tovaryš byl budoucí mistr. Vlastnictví výrobních prostředků a zařízení nehrálo tehdy téměř žádnou úlohu, neboť dílenské zařízení nevyžadovalo pro svou poměrnou primitivnost většího kapitálu; kapitálem byl však um, zkušenost, dovednost. Tovaryš viděl v mistru nikoliv kapitalistu — majitele výrobních prostředků, nýbrž svého otcovského přítele, učitele a rádce.

Četné dny prázdná byla vyplňována společnými zábavami, náboženskými hrami, průvody, čtením v rodinném kruhu. Skutečná svoboda, pramenící v pocitu hospodářské a sociální bezpečnosti, tvoří pravý obsah středověkého společenského řádu ve svobodných městech, která K. Marx ve svém »Kapitálu« nazývá »nejskvělejším zjevem středověku«.

Feudální hospodářství venkova již nemělo všude tak harmonického rázu, jako cechovní zřízení ve svobodných městech, avšak i tu převládalo úhradové hospodářství maloroľnické, jež postačovalo k uhájení existence a hospodářské nezávislosti drobného venkovského lidu. Roľník středověku byl po splnění svých povinností vůči pánu a církvi skutečně svobodným člověkem a samostatným vlastníkem, i když jeho vlastnictví bylo skryto pod nějakou feudální firmou.

Středověký sociálně-hospodářský řád se nám tedy představuje jako společnost fakticky svobodných vlastníků výrobních zdrojů a prostředků, kde se pracujícímu člověku dostalo největší ochrany jeho vlastnictví a práce. Neznáme v celých dějinách lidstva podobné společnosti. Křesťanský středověk je zářivou výjimkou. Musíme si ujasnit celou hloubku propasti, jež odděluje hospodářsky svobodnou společnost středověku od novodobé společnosti kapitalistické, kde zejména v století XIX. dostoupilo vykořisťování člověka člověkem svého vrcholu. Pak též lépe pochopíme volání papežů v okružních listech »Rerum novarum« a »Quadragesimo anno« po nastolení křesťanských zásad v životě národů a států.

Zrod kapitalistické soustavy

»Nové směry v hospodářském životě a nový rozmach průmyslu u veliké části národů dospěly ke sklonku XIX. století k tomu, že se jevílo víc a více, že lidstvo je roztrženo ve dvě třídy; z nich jedna, počtem nepatrná, požívala téměř všech výhod, kterých tak hojně skýtají moderní vynálezy, druhá však, k níž náležejí nesmírné masy dělnické, jsouc tísňena žalostnou chudobou, marně usilovala vyprostiti se ze svého zbědovaného postavení.«

Co to napsal? Někjaký vášnivý socialista? Revolucionář? Bakunin, Marx, Proudhon? Nikoliv, jsou to slova papeže Pia XI. na začátku encykliky »Quadragesimo anno«, kde vysvětluje podněty, kterými se řídil jeho předchůdce Lev XIII., když vydával »Rerum novarum«. Od doby rozkvětu svobodných měst ve středověku uplynulo jen několik století. Doba křesťanského středověku byla charakterisována jako společnost vlastníků. Kam zmizeli tito vlastníci?

Ve středověku byl kapitálem um, dovednost,

půda, nikoliv peníze. Pouze obchodníci nebo lichváři mohli zbohatnouti a rozmnožovati peníze do nekonečna. Avšak nikdo se nemohl státí boháčem tím způsobem, že zaměstnával mnoho dělníků za mzdu. Peněžní a lichvářský kapitál nemohl se přeměnit v kapitál průmyslový, ježto mu v tom mocně zabraňovaly cechy ve městě a feudální zřízení na venkově. Pro vznik průmyslového kapitálu je třeba, aby na jedné straně stál majitel výrobních prostředků, na druhé pak proletář, jenž nemá než svou pracovní sílu. Nejříve tedy musí býti dělníci odloučeni od svých výrobních prostředků, teprve potom může si je získati majitel kapitálu pro námezdní práci. A toto odloučení lidí od výrobních prostředků nebylo žádným přirozeným procesem, nýbrž zločinným řetězem událostí, o němž K. Marx právem píše, že do dějin lidstva je zapsán ohněm a mečem.

Na začátku novověku zvítězili zeměpáni jednak v boji proti feudálům, jednak proti moci církevní. Místo dřívějších feudálních družin nastoupila královská zoldnéřská vojska, státní správa byla dána do rukou placených úředníků, královský dvůr vyžadoval stále větší a větší výdaje. Králové proto podporovali rozvoj průmyslu, neboť skytal královské pokladně velké příjmy, a to hlavně vývozními přemiemi a ochrannými dovozními cly. Vývozní přémie dostávali domácí průmyslníci, dovozní cla byla však uvalena hlavně na cizí průmyslové výrobky; dovoz obilí a jiných zemědělských výrobků byl bezcelný. Tak se v zemi uměle udržovaly vysoké ceny průmyslových výrobků a nízké ceny potravin, což zase umožňovalo průmyslníkům platiti dělníkům nízké mzdy.

Průmysl, hlavně manufaktury (továrny na ruční provoz) vlny, potřeboval stálého a hojného přílivu námezdních pracovníků, zbavených svých výrobních prostředků. Takovými proletářskými psanci byli bývalí příslušníci zaniklých feudál-

ních družin, pak starí dědiční usedlíci na církevních statcích, které byly konfiskovány zeměpány a rozdány nebo lacino prodány různým spekulantům městským, kteří pak vyháněli rolníky hospodářci po staletí na těchto pozemcích. Ve Skotsku na př. byla takto uloupěna půda statisícům dědičných usedlíků, rodiny byly vyvlastněny a vyháněny do širého světa. Sv. Tomáš Morus, kancléř anglického krále Jindřicha VIII., popisuje ve své »Utopii« - »zvláštní zemi, kde lidé jsou sežráni ovce«. Naráží tím na to, že drívější rolnická půda, která z feudálního titulu patřila statisícům rodin, byla chtivými spekulanty proměňována v pastviny pro ovce, neboť vzkvétající manufaktura vlny slibovala pěstitelům ovce vysoké zisky. Kruté zákonodárství nutilo pak tyto nešťastníky, vyhnané z rodné půdy, aby přijímali jakoukoliv práci za nejnižší mzdu. Zákon o tulačství a žebrotě za Jindřicha VIII. a Alžběty (XVI. stol.) nebo ve Francii ještě ve století XVII. trestaly tulačství mrskáním, uřezáváním uší, a byl-li tulák přistižen bez práce po třetí, i oběšením. Pouze za vlády Jindřicha VIII. bylo popraveno 72.000 velkých a malých zlodějů, o nichž sv. Morus psal, že byli vlastně donuceni krást z hladu.

Všude v Evropě, kde místo feudálního vlastnictví půdy a svobodného vlastnictví ve městech nastoupila soustava kapitalistická, stalo se tak metodami násilnickými. Byl to dlouhý a bolestný proces odlučování pracovního člověka od jeho výrobních prostředků. K těmto násilným způsobům se důstojně řadila lupičská koloniální politika, zotročování domorodců, pak soustava státních dluhů, která vytvářela třídu bezpracných důchodců — věřitelů státu, dále vražedná ochranná politika spojená s politikou vývozních premií a bezcelním dovozem obilí, což úspěšně působilo pro rychlé zhořatnutí domácích průmyslníků a dokonale ožebračení a proletarisaci drobných ze-

mělců, obchodní války a pod. Cechy ve městech marně bojovaly proti novému duchu doby. Byly však již samy nakaženy sobectvím, úzkoprsostí a ziskuchtivostí. Cechy přestaly být plánovitým a harmonickým řízením hospodářského života, neboť náboženský duch, z něhož se zrodily, již dávno vyprchal. Zůstala jen mrtvá forma cechovního řádu, forma, jež byla vlastně anachronismem a tíživým přežitkem z dob dřívější slávy. Mistři na př. všemožně ztěžovali promoci tovaryšů, utiskovali je na mzdách a na stravě, přitom však houževnatě lpěli na svých cechovních výsadách a privilegiích. Harmonický řád středověkého cechovního zřízení byl tak již rozvíklán a rozvrácen ve svých základech ještě dříve, než Velká francouzská revoluce v XVIII. století pohřbila i poslední zbytky cechů, ve Francii i jinde.

Devatenácté století vstupuje do dějin lidstva již jako éra plně vyvinutého kapitalismu s jeho volnou soutěží, krisemi, třídním bojem a imperialistickými válkami.

Komunismus a křesťanství společně zamítají kapitalistický řád

Moderní kapitalistická soustava, jaká se vyvinula v minulém století a vypsela v době naší, odporuje celým svým duchem křesťanskému učení o společnosti. Ve své encyklice »Quadragesimo anno« vyslovuje Pius XI. kritiku moderního kapitalismu, která pronikavostí a silou není v ničem za kritikami komunistickými.

»A na prvním místě všem bije do očí, že v naší době nejen se hromadí bohatství, nýbrž, že se soustřeďuje i úžasná moc a despotická hospodářská diktatura v rukou několika málo lidí... Tutě nadvládu nejdravěji vykonávají ti, kdo jsou pány finančního kapitálu, vládnou i nad jívorem

a neobmezeně rozhodují, kam se má půjcti, kam nikoli, a proto takřka spravují krev, jíž žije veškeren hospodářský řád a svými rukama takřka duši hospodářského řádu tak točí, že proti jejich pokynu nikdo nesmí ani vydechnouti... Konečné důsledky individualistického ducha v hospodářství všichni vidíte: volná soutěž zničila sebe samu; místo touhy po zisku nezkracené dychtění po nadvládě; veškeren život hospodářský se stal příšerně tvrdým, bezcitným, ukrutným.

Když se však křesťanství shoduje s komunismem v kritice liberalistického kapitalismu, rozchází se s ním v otázce, jakým má být nový společenský řád. Nemylme se: konečné cíle jsou různé u komunismu i křesťanství. Je možný snad kompromis mezi těmito dvěma směry?

Chceme zde klidně a věcně analyzovat komunistickou nauku a konfrontovat ji s naukou křesťanskou. Stejně jako křesťanství není vyčerpáno učením o společnosti, není vyčerpán ani komunismus naukou o nadhodnotě a třídním boji. Neboť komunismus není nic jiného, než úplná, totální filosofie, takměř nové náboženství, které vykládá nové pojetí člověka a jeho osud. Proto v postojí tváří v tvář proti křesťanství je marxismus důsledný až do krajnosti. V marxismus jsou nerozlučně spjaty nauka filosofická a hospodářská. Problém komunismu a křesťanství je proto především problémem pravdy.

Krátký životopis Marxův

Zakladatel školy vědeckého socialismu, Karel Marx, se narodil 5. května 1818 v Trevíru. Jeho rodiče byli původu židovského, avšak víry křesťanské. Po absolvování gymnasia studoval Karel práva, filosofii a dějiny. Ve svých 24 letech měl se stát mladý učenec docentem filosofie v Bonnu, dal však přednost povolání žurnalistickému.

R. 1843 oženil se Marx se svou přítelkyní z dětství Jenny Westphalovou a odebral se do Paříže. Zde začíná jeho putování světem a život stále šťavaného politického emigranta. V Paříži se seznámil s Bedřichem Engelsem, a od té doby se datuje jejich duševní a doživotní přátelství.

Roku 1848 vydal společně s Engelsem proslulý »Komunistický manifest«. Téhož roku uprchl Marx do Londýna, kdež již od té doby zůstal trvale. R. 1864 stal se Marx duší a hlavním vůdcem činnosti I. dělnické internacionály. Roku 1867 vyšel první svazek »Kapitálu«. Další díly vyšly až po smrti autorově. Karel Marx zemřel 14. března r. 1883. Osobně byl to člověk velmi mravní, soucitný a pln lásky k lidstvu. Vynikal velikou učeností a přísnou logikou.

Materialistická filosofie

V knize »Ludvík Feuerbach« praví B. Engels: »Materialismem rozumí šosák obžerství, opilství, smyslné rozkoše, okázalý život, žádostivost, lakomství, hrabivost atd.« Musíme přiznati, že mnozí odpůrci skutečně takto vykládají marxistický materialismus. Jest ovšem též pravda, že i mnozí přívrženci komunismu chápou materialismus takto: každý z nás slyšel s dostatek různých líčení komunistických táborových řečníků, že v komunismu bude nadbytek všeho a pod. S druhé strany často ti, kteří potírají marxismus, houževnatě dokazují, že právě komunismus neposkytuje onen vrcholný a rozkošnický blahobyt, a již zápal, který vkládají do svých vývodů, dává tušiti, že podstata problému je pro ně právě v tom. Není to však pravý problém marxistického materialismu.

Materialismus chce být odpovědí na dvě základní otázky. Za první, co je duch a co je hmota. Za druhé, může-li naše myšlenka poznati sku-

tečný svět, čím zda můžeme poznati pravdu o světě nás obklopujícím.

Na první otázku odpovídá materialismus, že hmota (příroda) je sama od sebe, je nestvořena a byla a bude věčně. Neexistuje duch nezávisle na hmotě, tedy není Bůh ani nesmrtelná duše. Myšlenka, rozum, projevy lidské vůle — to vše je pouze jakýmsi zjemněním hmoty, čili duch se sice z hmoty vynořuje, nemůže však býti bez ní a existovati samostatně.

Druhou otázku, může-li naše myšlenka poznati skutečný svět, pochopíme, když si ujasníme všechn ten zmatek v myslích, který natropili filosofové XVIII. století Hume a Kant učením o tom, že lidský rozum a věda může poznávati svět pouze tak, jak se jeví nám a nikoliv, jaký je ve skutečnosti. Z Kantova učení logicky vyplývala nemožnost dokázati existenci nebo neexistenci Boha, duše a pod.

Avšak odpověď komunistického materialismu na otázku, zda můžeme poznati pravdu o světě, je naprosto přisvědčující: ano, naše představy o světě odpovídají skutečnosti. Je zajímavé, že se také křesťanská filosofie staví v tomto problému do jedné řady s materialismem: křesťanství učí o tom, že každý normální člověk musí vlastním rozumem a z pozorování sebe a přírody dojít k poznatku, že je Bůh. Křesťanská filosofie tedy přisvědčuje s materialismem kladně na otázku vztahu našeho myšlení ke skutečnosti. Rozchází se ovšem s ním v odpovědi, co je pravda o světě. Pro materialistu je příroda (hmota) poslední a konečný princip, pro křesťana však jím je duch (Bůh). Komunistický materialismus vidí v duchu jen jakési povýšení hmoty, jinak je proň duch s hmotou sourodý. Avšak křesťanství, ačkoliv hmotu nepopírá, nad ní staví ducha. Tvůrcem a ředitelem přírody je Bůh. Pro křesťana je duše něčím docela jiným nežli tělo, není s tělem sourodá, a žije i poté, když tělo opustí. Pro ma-

terialistu je veškeren řád světa vybudován na jednom principu — hmotě, kterou člověk poznává v jejích přirozených vlastnostech. Křesťan věří, že nad řádem přirozeným existuje ještě i řád nadpřirozený, svět realit ještě mnohem skutečnějších, než jsou všechny reality světa viditelného.

Po povšechném výkladu materialistické filosofie přikročíme nyní k dialektickému materialismu, specifickému to učení marxismu. Je naprosto nutno pochopiti zvláštní ráz marxistického materialismu, ráz, který učinil z Marxovy nauky ideovou zbraň revolučního socialismu.

Dialektický materialismus

Dialektikou se ve starověku nazývalo umění odhalovati a překonávati rozpory v úsudcích odpůrců. Dialektický materialismus je nauka, podle níž všechno dění ve světě je vnitřně protikladné a podrobno zákonu vývoje. Je to učení o revolučním vývoji světa a lidské společnosti. V užším slova smyslu je dialektický materialismus sociální naukou komunismu, který chce dokázati, že i lidská společnost se podrobuje zákonu revolučního vývoje. Stejně jako hmota je prvním a jediným principem světa, je ve společnosti prvním principem fakt výroby. Výrobní činnost člověka je lidskou činností po výtce. Všechny ostatní činnosti jsou jí podřaděny, protože činnost výrobní je činností skutečnou, v níž člověk utvrzuje své bytí, kdežto ostatní činnosti vyplývají z vědomí, jako na př. náboženství, umění, vědy a pod. Pro dialektický materialismus jest člověk v podstatě výrobcem, pracovníkem. V životě společenském vcházejí lidé v určité výrobní vztahy (na př. pán a otrok ve starověku, mistr a tovaryš ve středověku, továrník a dělník v naší době) a společnost je, ve své podstatě, souhrnem výrobních vztahů.

Cím jsou tyto vztahy dokonalejší, tím je dokonalejší společnost. Výrobní vztahy jsou v lidské společnosti prvotní, neboť všechny ostatní vztahy jsou jen nadstavbou, jako na př. řady politické, právní, mravní a j. »Výrobní způsob hmotného života podmiňuje sociální, politický a vůbec duchovní proces života... Na jistém stupni svého vývoje dostanou se materiální výrobní síly společnosti do protikladu s danými výrobními vztahy, nebo, což jest jen právní výrazem pro to, se vztahy vstřícnými... Pak nastoupí doba sociální revoluce. Se změnou hospodářské základny převrátí se rychle nebo pomalu celá nesmírná nadstavba.« (Marx.)

Dialektický materialismus tedy tvrdí: 1. Základní vztahy v lidské společnosti jsou vztahy výrobní. 2. Všechny ostatní vztahy a řady jsou druhotného rázu, a proto jen nadstavbou nad řádem výrobním. 3. Jak výrobní základna, tak i ideová nadstavba jsou neustále ve vývoji. 4. Ve vývoji společnosti se objevují protiklady (na př. třída dělnická proti třídě kapitalistů). 5. Protiklady se pak nevyhnutelně střetnou, čili nastává sociální revoluce. 6. Výsledkem této revoluce je nový výrobní řád, který se vyvíjí podle stejného zákona protikladů.

Dialektický materialismus je proto filosofií revoluce. Podle tohoto učení je každý vývoj revoluční, čili dialektický. V lidské společnosti je dialektický vývoj podstatnou známkou společenského dění. Lidé se seskupují ve svých výrobních vztazích ve třídy. Všechna ostatní seskupení (rodina, stát, náboženské církve atd.) jsou druhotná. Třídní pouto je nejpevnějším společenským pojítkem. Rozdělení na třídy je podmíněno tím, že v rámci výrobních vztahů užívají někteří lidé práce jiných k svému prospěchu, aby ji vykořisťovali. Je proto rozdělení na třídy rozdělením na vykořisťovatele a vykořisťované. To jsou základní společenské protiklady, které určují dialektiku

vývoje lidské společnosti. »Dějiny celé společnosti až na naše dny byly jen dějinami třídních bojů... Utláčovatelé a utlačovaní byli v neustálém protikladu, vedli neustálý, hned skrytý, hned otevřený boj, který vždy končil buď revolučním přetvořením celé společnosti nebo společným zánikem bojujících tříd.« (»Komunistický manifest.«) V dnešní kapitalistické společnosti je touto revoluční hybnou třídou proletariát, třída námezdních dělníků, prodávajících svou práci majitelům výrobních prostředků. V obrovských továrnách dochází k faktickému zespolenštění práce pod vedením a dozorem kapitalisty. Soukromé vlastnictví výrobních prostředků, které je založeno na práci jednotlivcové, bylo dějinným procesem přeměněno v poměr námezdního proletáře vůči kapitálu. Avšak tento proces jde dále. »Jeden kapitalista zabije mnoho kapitalistů.« (Marx.) Soustředování kapitálu pokračuje neudržitelně, až konečně dospěje takového stupně, kdy se stane nesnesitelný. »Kapitalistický obal praská. Udeří hodina kapitalistického soukromého vlastnictví. Vyvlastňovatelé jsou vyvlastnění.« (Marx.)

Místo kapitalistického způsobu výroby nastoupí řád socialistický, kde výrobní zdroje a prostředky budou výhradně v rukou společnosti. Dialektický vývoj vede tedy k nastolení socialismu.

Mezi třídou proletářskou a třídou kapitalistickou nemůže nikdy býti narovnání, sociálního smíru. Jsou to dialektické protivy v pravém slova smyslu. Existence kapitalistické třídy je podle Marxova učení podmíněna přisvojením si výsledku práce vykořisťované třídy proletářské. Kapitalistický zisk není vůbec myslitelný bez vykořisťování dělníků. Tuto thési o vykořisťování dělnické práce dokazuje Marx ve své nauce o hodnotě a nadhodnotě. Obhajobě této these je vlastně věnován celý první svazek »Kapitálu«.

Je to svrchované důležitá these, neboť s ní stojí a padá marxistické učení o nesmířitelnosti zájmů třídy kapitalistické a třídy dělnické a o hybné síle přeměny společnosti kapitalistické v společnost socialistickou.

Marxovo učení o hodnotě

Bohatství společností, v nichž panuje kapitalistický způsob výroby, jeví se jako ohromná sbírka zboží. Zboží je především zjevný předmět, věc, která ukojuje svými vlastnostmi lidské potřeby nějakého druhu. Každou užitečnou věc, jako železo, kabát atd., můžeme pozorovati s dvojího hlediska. Jednak je to jakost, jednak množství. Užitečnost činí věc hodnotou užitnou. Při pozorování užitných hodnot předpokládá se vždy jejich určitý počet: tucet hodiněk, kilogram chleba atd. Hodnota užitná se uplatňuje při spotřebě. Při společenské směně statků směňují se užité hodnoty v nějakém určitém poměru. Na př. jeden pánský oblek za tři páry bot, nebo všeobecně — x zboží a za y zboží b . Poměr, v němž se jedno zboží směňuje za druhé, jmenujeme směnnou hodnotou. Směnná hodnota zboží, vyjádřená v penězích, jest jeho cena.

Všimněme si dvojího zboží, na př. pšenice a železa. Ať jest jejich směnný poměr jakýkoliv, lze si jej vždy představit ve formu, v níž dané množství pšenice rovná se nějakému množství železa. Čili v těchto dvou rozmanitých užitečných věcech existuje něco společného o stejné velikosti, co se dá převést na třetí věc, která sama o sobě není ani věcí prvou ani druhou.

Toto společné nemůže být geometrická, fyzikální, chemická nebo jiná přirozená vlastnost zboží, která tvoří z této věci užitnou hodnotu. Odmyslíme-li si užitnou hodnotu zboží, zůstane pak jen ještě jedna vlastnost, vlastnost produktu

práce. Avšak, když si odmyslíme všechny zevní a smysly postřehnutelné vlastnosti zboží, pak nebude tu již ani stůl, dům či kabát nebo nějaká jiná užitečná věc. Z produktů práce nezbyla než »přízračná předmětnost, pouhá sraženina bezrozdílné lidské práce«. Tyto věci představují jen tolik, že při jejich výrobě byla vynaložena lidská práce, lidská práce byla nahromaděna.

Hodnota užitná má tedy hodnotu směnnou, protože v ní je ztělesněna abstraktně-lidská práce. Proto nemá vzduch v normálních poměrech žádné směnné hodnoty (t. j. žádný jej neprodává ani nekupuje), ačkoliv má nesmírnou užitnou hodnotu, kdežto diamant, o jehož užité hodnotě lze pochybovati, má nesmírnou hodnotu směnnou.

Z toho vyplývá, že zboží, v nichž jsou obsažena stejná množství práce, mají stejnou směnnou hodnotu. Mohlo by se na první pohled ovšem zdáti, že když směnná hodnota zboží jest určena množstvím práce, vynaloženým při jeho výrobě, že zboží má tím větší cenu, čím linější nebo méně dovedný jest jeho výrobce, poněvadž by potřeboval více času k jeho zhotovení. Avšak tomu tak není. Marx tu má na mysli právem jen takovou lidskou práci, která má povahu společenského průměru. »Společensky nutná pracovní doba jest ona doba pracovní, již je třeba ke zhotovení užité věci za daných společensky normálních podmínek výrobních, při společensky průměrném stupni dovednosti a společensky průměrné intenzitě práce.«

Co tvoří užitnou věc zbožím? Věc může být, jak jsme již viděli, užitnou, aniž má směnnou hodnotu — vzduch, panenská půda, divoký les atd. Věc může být užitečná a produktem lidské práce, aniž je zbožím. Kdo ukojí svou potřebu výrobkem vlastní výroby, vytvoří sice užitnou hodnotu, nikoliv však zboží. Aby vytvořil zboží, musí vyrobiti nejen hodnotu užitnou, nýbrž hodnotu užitnou pro jiné, společenskou užitnou hod-

notu, která musí být převedena směnou na jinou osobu. Konečně, nemůže být nějaká věc směnnou hodnotou, je-li bez jakéhokoli užítku.

Jakou společenskou formu má abstraktně-lidská práce, jakožto měřítko směnných hodnot zboží? Jsou to — peníze.

Učení o nadhodnotě

Peníze nejsou samy o sobě kapitálem. Stávají se jím, až když přinášejí svému majiteli zisk, čili nadhodnotu. Teprve tehdy, když k původní hodnotě přistupuje ještě i nadhodnota, proměňují se peníze v kapitál. Kapitál jsou »postupující peníze. Přicházejí ze směny, znovu do ní vcházejí, udržují a znásobují se v ní, vracejí se z ní zvětšeny a začínají týž koloběh znovu.« Kapitál je neustále se rozmnožující hodnota.

Odkud pochází tento přírůstek hodnoty, nadhodnota, zisk? Obvyklá odpověď je: obchodník lacino nakoupil a draze prodal. Nebo: majitel továrny koupil výhodně suroviny a materiál a výhodně prodal hotové výrobky. Vysvětlovali proto národohospodáři vznik zisku z procesu směny čili cirkulace zboží a peněz. Marxovi se podařilo mistrným způsobem rozdrtití všechna sofismata měšťácké ekonomiky: »Dejme tomu, že vychytralý majitel zboží Novák napálí svého kolegu Boučka, kdežto ten mu to při nejlepším vůli neoplatí. Novák prodá Boučkovi víno v hodnotě 40 liber šterlinků a získá směnou obilí v hodnotě 50 liber šterlinků. Novák proměnil svých 40 liber v 50 liber, udělal více peněz z méně peněz a proměnil své zboží v kapitál. Pozorujme věc blíže. Před směnou měli jsme vína za 40 liber št. v rukou pana Nováka a za 50 liber št. obilí v rukou pana Boučka, celkovou hodnotu 90 liber šterlinků. Po směně máme stejnou celkovou hodnotu 90 liber šterlinků. Cirkulující hodnota se nezměnila ani

o atom, změnilo se jen její rozdělení mezi Novákem a Boučkem... Suma cirkulujících hodnot nemůže zřejmě být rozmnožena nějakou změnou v jejich rozdělení... Kapitalistická třída nějaké země jako celek nemůže samu sebe ošidit.«

Zisk se tedy netvoří v procesu cirkulace čili směny zboží. Musí se tedy při tvoření nadhodnoty odehrávat za zády cirkulace něco, co v ní samé je neviditelné. Nadhodnota se tvoří v pochodu výrobním a jen analýsou výrobního procesu dospějeme k řešení záhady kapitalistického zisku.

Marx rozlišuje ve výrobě t. zv. stálý kapitál a kapitál proměnný. Stálý kapitál, to jsou stroje, suroviny, materiály a pod. Proměnný kapitál je suma, kterou platí majitel výrobních prostředků dělníkům jako mzdu za jejich práci. Na základě velmi podrobného rozboru dochází Marx k závěru, že stálá část kapitálu, čili strojní zařízení, suroviny atd. dodává konečnému výrobku jen tolik hodnoty, kolik bylo v nich obsaženo před započatím výrobního procesu. »Strojové zařízení vchází vždycky do pracovního procesu celé a do zhodnocovacího procesu vždy pouze části. Nepřidává nikdy více hodnoty, nežli ztrácí svým opotřebením.« Není tedy podle Marxe zisk dílem stálé části kapitálu. Kde tedy vězí pramen nadhodnoty?

Kromě strojů a materiálů zaměstnává kapitalista také dělníky za mzdu (»proměnný kapitál«). Mzda je cena lidské práce, tedy její směnná hodnota. Aby měla nějaká věc směnnou hodnotu, musí mít hodnotu užitnou. Co jest užitnou hodnotou práce dělníka? — Jeho pracovní síla, jako schopnost živého individua. Teď pozor. Jelikož směnná hodnota každého zboží se vyjadřuje množstvím společensky nutné práce v něm obsažené, je také směnná hodnota dělníkovy práce (t. j. mzda) určena pracovní dobou, nutnou k výrobě resp. k reprodukci tohoto zvláštního druhu zboží.

Pracovní síla se projevuje prací, při níž se vynakládá určité množství lidského svalů, nervů, mozku atd., které musí být zase nahrazeno. Pracoval-li dnes vlastník pracovní síly, musí mít možnost opakovatí též proces zítřka za téchž podmínek síly a zdraví. Suma životních prostředků musí tedy dostačovat, aby zachovala pracovní sílu dělníka při jeho normálním stavu životním. Jsou to přirozené potřeby, jako výživa, šatstvo, bydlení, otop atd. Pro určitý společenský celek v určitém období je vždy dán průměrný okruh nutných životních prostředků. Směnná hodnota pracovní síly je tedy dána hodnotou určité sumy životních prostředků.

Když kapitalista platí dělníkovi mzdu, dává mu směnnou hodnotu jeho práce, přisvojuje si však zato její užitnou hodnotu, čili jeho pracovní sílu denní, týdenní, měsíční. Dělník nemůže obdržeti směnnou hodnotu práce, aniž by kapitalistovi dal k dispozici svou pracovní sílu. Když jeho denní mzda činí, dejme tomu, 3 šilinky, pracuje dělník denně 12 hodin u stroje (obvyklá pracovní doba za Marxova života). Avšak mzda 3 šilinky denně byla dělníkem odpracována již v prvních šesti hodinách práce. Šest zbývajících hodin práce nejsou zaplacený. »Okolnost, že denní udržování pracovní síly vyžaduje jenom poloviční dne pracovního, ačkoliv pracovní síla může působiti celý den, ... je zvláštním štěstím pro kupce, ale docela žádným bezprávím vůči prodávajícímu.« Tato nezaplacená část práce dělníkovy vznikla tak, že kromě práce nutné (t. j. představující protihodnotu obdržené mzdy) musí dělník konati ještě i nadpráci. Tato nadpráce pak jest pramenem nadhodnoty, čili kapitalistického zisku. »Nadpráce tvoří nadhodnotu, usmívající se na kapitalistu s veškerým půvabem stvoření z ničeho.« Je tedy kapitalistický zisk výsledkem vykořisťování dělníka majitelem výrobních prostředků. S různými změnami ve výrobní technice

a pracovní době není se též i stupeň vykořisťování dělníků. Avšak každý námezdní poměr musí nutně býti v kapitalistické společnosti vykořisťováním, neboť v nadpráci jest jediný pramen nadhodnoty. Nemůže proto býti nijakého smíru mezi třídou proletářskou a třídou kapitalistickou, a podle zákona dialektického vývoje společenských protiv musí jednou dojiti k vyvlastnění a zespolednění výrobních prostředků. Tolik Marx.

Komunistická nauka o vlastnictví

Cílem komunismu je tedy převedení soukromého vlastnictví všech výrobních zdrojů a prostředků do rukou společnosti, státu. Komunisté usuzují přesně v duchu dialektického materialismu, že takováto změna vlastnictví výrobních prostředků povede k utvoření beztřídní harmonické společnosti. Připomínáme znovu, že jde pouze o vlastnictví kapitálu, t. j. půdy, továren, strojů, surovin atd., nikoliv o statky lidské spotřeby. Kapitál se stává společným majetkem a »zatím co v měšťácké společnosti je práce jen prostředkem k vzrůstu „nahromaděné práce“ (kapitálu), je v komunistické společnosti nahromaděná práce jen prostředkem rozšíření, obohacování, zkrášlení života« (»Komunistický manifest«).

Rovněž si slibuje komunismus od zespolednění výrobních prostředků společnost lepší, čistší, mravnější, než tomu kdy bylo na zemi. Pro stoupence dialektického materialismu je duchovní stránka života nadstavbou nad hospodářskou formou dané společnosti, a ježto pokládají řád socialistický za vyšší společenský útvar ve smyslu zdokonalení výrobních vztahů, prostých jakéhokoli vykořisťování člověka člověkem, očekávají též i duchovní a mravní povznesení lidstva. O budoucím socialistickém uspořádání společnosti existuje již dosti značná literatura, čítaje v to

těž socialistické romány (»Utopie« od sv. Tomáše Mora, »Sluneční stát« od Tomáše Campavelly, Cabetova »Cesta do Ikarie«, »Pohledy do budoucího ráje« od Bellamyho a j.). Všechno úsilí komunismu směřuje k pronikavé změně vlastnické instituce, neboť pouze od této změny očekává lepší zítřek společnosti.

Je velmi zajímavé, že problém vlastnictví kapitálu je také základním pro kapitalistickou třídu. Kapitalistům ovšem jde pouze o zachování kapitálu v soukromých rukou. Je to však také jediný rozdíl mezi kapitalismem a komunismem, jinak se ve všem shodují: společným oběma je názor na význam hospodářství v společenském životě, primát výroby, filosofický materialismus. Na prvním místě ovšem vyniká společný postoj k otázce vlastnictví, jakožto nejdůležitější, takměř klíčové. Jen mimochodem poznamenáváme, že se křesťanství dívá na tuto věc docela jinak. »Co prospěje člověku, byť celý svět získal, život věčný však ztratil?« (Mat., XVI., 26.)

Kritika Marxovy nauky o nadhodnotě

Jádro marxismu je v jeho učení o nadhodnotě, kterou bychom mohli nazvat též »vykořisťovací teorií nadhodnoty«. Řekněme to rovnou: kdyby měl Marx v tomto bodě své nauky pravdu, těžko bychom obhajovali nejen oprávněnost soukromého vlastnictví výrobních prostředků a zaměstnávání námezdních pracovníků, nýbrž vůbec jakoukoliv možnost smírného vyřešení třídního konfliktu mezi dělníky a zaměstnavateli. Má-li Marx pravdu v tom, že jediným pramenem kapitalistického zisku je vykořisťování dělníkovy nadpráce, pak je každý námezdní poměr nespravedlivostí a všechny snahy po spravedlivé mzdě jsou v rámci kapitalistického řádu, kde jedni poskytují kapitál a jiní práci, marné. Pak ovšem nezbyvá než

socialisace čili zespolečenštění všech výrobních zdrojů a prostředků. Ve světle Marxovy vykořisťovací teorie nabývá tak třídní boj revolučního proletariátu hluboko mravního významu a účelu.

Měšťáctí národohospodáři, jejichž t. zv. vědecké snažení směřovalo spíše k obhajobě nemavného kapitalistického řádu, nežli k poznání pravdy v oboru politické ekonomie, byli po vyjití prvního svazku »Kapitálu« naprosto ochromeni. Přísná logika Marxova, jeho obrovská erudice, nelítostná kritika slabin měšťácké ekonomiky, všechno to působilo drtivě na chatrné ideologické stavby apologetů kapitalismu. Avšak po prvním ztrnutí vzhopili se měšťáci »vědci« znovu a začali podnikati zuřivé útoky proti Marxovu učení, které jim způsobilo tolik trpkých chvil. I začali dokazovati, že se směnná hodnota nezakládá na práci, jako tomu učil autor »Kapitálu«, nýbrž na užitku. S touto novou teorií se daly provádět vskutku divy. Ve snaze udržeti pohromadě karatní domeček liberalistického národního hospodářství vytvořilo několik chytráků neobyčejně rafinovanou nauku o t. zv. hraniční užitečnosti, která sice konečnou nevysvětlovala ani jednoho národohospodářského problému a ve svých konečných důsledcích byla přímo amorální a asociální, splnila však aspoň zčásti účel, jež liberalistický svět potřeboval, totiž ospravedlnění kapitalismu. A tu musíme zdůraznit, že křesťanská sociální nauka stojí pevně na půdě pracovní teorie hodnoty. Začínaje knihami Mojžíšovými a Evangelii, táhne se toto pojetí hodnoty jako červená nit celou literaturou patristickou, učitelskou a kanonistickou až k novodobým sociálním encyklikám Lva XIII. a Pia XI. Otázka směnné hodnoty, toť vlastně otázka peněz. Kdo by pak nevěděl o církevním zákazu brání úroků z peněz, zákazu, jenž hrál tak významnou úlohu v celém hospodářském životě středověku? Pecunia pecu-

niam non parit — peníze nesmejí mítí mladá — tato zásada jasně svědčí o tom, že si církevní sociální nauka byla velmi dobře vědoma fetišového charakteru peněz, jež tak výstižně odhalil Marx ve svém »Kapitálu«. V tomto bodě je křesťanství v souhlasu s učením marxistickým.

Těž v otázce, kde se tvoří nadhodnota (zisk), souhlasí křesťanská nauka s marxismem. Nadhodnota se tvoří výrobou, prací, tedy nikoliv v procesu směnném (cirkulaci). Rozcházejí se teprve u odpovědi na otázku, kdo tvoří nadhodnotu. Marx tvrdí, že nezaplacená část práce dělníkovy je pramenem zisku. Velmi podrobně píše Marx o tom, že práce strojů netvoří zisku, nýbrž pouze přenáší na výrobek původní hodnotu materiálu a alikvotní částku hodnoty stroje. »Ať jest jakkoliv užitečný pracovní materiál, stroj, výrobní prostředek, stojí-li 150 liber šterlinku... přidá úhrnnému výrobku, k jehož vytvoření sloužil, jen 150 liber šterlinku.« — »Jako každá jiná součást stálého kapitálu netvoří strojové zařízení hodnoty, předává však svou vlastní hodnotu předmětu, k jehož výrobě slouží.« — »Každý vlastní pracovní prostředek nebo výrobní prostředek vchází vždycky do pracovního procesu celý a do procesu zhodnocovacího vždy jenom z části v poměru k svému průměrnému dennímu opotřebení.« Čili, zkrátka, kapitalistický zisk nemá jiného původu a pramene, než nezaplacenou nadpráci dělníkovu.

Nedaleko amerického města Milwaukee jest automobilový závod Smithův. V ohromné budově se pohybuje běžící pás jako u Forda, Citroena a jiných automobilových králů. Rozdíl je v tom, že tento pás není nikým obsluhován. Podvozek se obrací na všechny strany a montáž se děje jenom stroji. Kovové ruce uchopí podvozek a s matematickou přesností konají všechny nutné pohyby. Podle slov pozorovatelů, pohled do této obrovské dílny, kde tisíce automobilů vyrůstají před

očima diváka, bez pomoci lidských rukou, působí zdrcujícím dojmem.

Američtí odborníci vypočítali, že kdyby automobilové závody převzaly systém Smithův, sáčilo by 1000 (slovy: tisíc!) dělníků a inženýrů pro celou ideální světovou výrobu automobilů!

V Japonsku a Americe již před válkou byly textilní továrny, které pracovaly 24 hodin denně a chrly miliony metrů zboží do celého světa; celá výroba je v nich zmechanisována, dozor nad stroji v celé velké čtyřposchodové budově provádějí 3—4 inženýři. Newyorská Edison Co zřídila elektrickou centrálu, která dodává proud pro 300.000 domácností, tedy bezmála jako pro Velkou Prahu. V celé této obrovské centrále není zaměstnán ani jeden dělník. Klademe otázku: kdo tvoří v takto zmechanisované výrobě nadhodnotu?

Již slyším námitku: i v takto zmechanisované továrně jsou přece inženýři a strojníci kvůli kontrole. Odpovídám: Zajisté. Avšak tito tři-čtyři strojníci nemusí býti zaměstnanci, mohou to býti synové, nebo příbuzní, či spolumajitelé továrny. Další námitka: úplně zmechanisovaná výroba je dnes ještě poměrně vzácná. Odpovídám: Jediná výjimka postačí, aby to, co dříve platilo jako zákon, se zhroutilo. Na př. objev rozpadu prvku radia znamenal zhroucení teorie nedělitelnosti atomů. Může se dále namítati, že dotčený stroj je nahromaděnou lidskou prací a pochází tedy z předcházejícího vykořisťování dělníků. I tuto námitku lze lehce vyvrátiti poukazem na to, že si mohou tento stroj opatřiti na př. v Sovětském svazu, kde není vykořisťování dělníků kapitalisty. Šprýmovný člověk může ovšem dále namítati, že peníze, za které si stroj opatřím, jsou získány na podkladech dřívější nadpráce atd. Odpovídám tedy, že tyto a podobné námitky patří již do serie úvah o tom, co bylo dříve, vejce nebo slepice, avšak nemají nic společného s nevyvratitel-

nou skutečnosti, že totiž stroje mohou samy tvořit plnohodnotu (t. j. hodnotu plus nadhodnotu) produktu, bez pomoci lidské práce!

Je zřejmo, že se Marx dopustil omylu svou thesi, že nadhodnota vzniká jen dělnickou nadprací. Neboť, může-li stroj v úplně mechanisované výrobě produkovat zisk bez pomoci lidských rukou, je nepochybné, že i v běžné, obvyklé výrobě stroj jakýmsi podílem přispívá k tvoření nadhodnoty. Čili, i když vyloučíme jakékoliv vykořisťování námezdní práce kapitálem, což jinými slovy znamená, že i když zmizí »vykořisťovací« zdroj kapitalistického zisku, zbude ještě jiný pramen, totiž nadhodnota vytvořená strojním zařízením. Strojní zařízení a j. je však výslednicí společné práce konstruktérů, inženýrů, vynálezců, organisátorů, ředitelů, dělníků, mistrů a pod. Je proto nadhodnota čili zisk dílem všech pracujících v daném oboru výroby, a nejen výsledkem nezaplacené dělníkovy práce. Vykořisťování dělníků a jiných pracujících může a musí být odstraněno spravedlivou mzdou a správným poměrem mezi kapitálem a prací.

Nepopíráme ovšem fakt vykořisťování dělnictva. Tvrdíme však v souhlasu s křesťanskou sociální naukou, že i při zachování instituce soukromého vlastnictví výrobních prostředků lze dosáhnouti spravedlivého rozdělení výtěžku společné práce. Kapitalistické vykořisťování je skutečností, avšak nikoliv nutností, jako to tvrdí Marx a jeho škola. Je tedy hlavní these marxismu založena na vědeckém omylu.

Kapitál a práce

Je velmi mnoho definic kapitálu. Jak nauka křesťanská, tak i marxistické učení užívají však obvykle názvu »kapitál« pouze ve dvojím smyslu. Jednak pro označení výrobních zdrojů a pro

středků, jednak jako »postupující hodnotu«, čili majetek, který přináší zisk. Podobně tomu výraz »kapitalistický řád« může znamenati jak společenské zařízení, v němž jedni poskytují kapitál, druzí práci, tak i řád, kde panuje volná soutěž, třídní boj a krise. Označujeme-li jako »kapitál« pouze výrobní zdroje a prostředky, pak je nám jasná základní věta z encykliky »Rerum novarum«: »Nemůže býti kapitál bez práce, nebo práce bez kapitálu.« A Pius XI. ihned připojuje k tomu poznámku: »Proto je docela nesprávné, připisuje-li se buď jediné kapitálu nebo jediné práci to, čeho bylo dosaženo jen spojením jejich výkonosti; a je naprosto nesprávné, když jedna z těchto složek si přisvojuje veškerý výsledek díla, popírajíc účinnost složky druhé.« (Quadr. anno.)

V předešlé kapitole byla prokázána nesprávnost Marxovy vykořisťovací teorie nadhodnoty. Správným je však stanovisko sociálních encyklik, stanovisko, které zdůrazňuje naprostou nutnost obou složek výroby. Kdo by opravdu popíral mravní oprávněnost podílu činného majitele podniku na výtěžku společné práce? Cožpak může existovati továrna, dílna, závod bez vedoucího organisátora? Což nejsou v socialistickém Sovětském svazu odpovědní ředitelé a vrchní ředitelé výrobních oddělení, jejichž pravomoc je mnohdy větší než u našeho soukromého majitele malé továrničky, nemluvě již o výši příjmu?

Dnes prakticky jde o to, aby zmizelo pojetí »kapitálu«, jakožto upíra vstřebávajícího do sebe nezaplacenou práci dělníků. Jde o odstranění vykořisťování člověka člověkem a také všech zlořádů, které v tak hojně míře přinesl lidstvu liberální kapitalismus. Půjde o vyjasnění poměru kapitálu k práci.

Práci nazýváme takovou činností člověka, kterou vytváří duchovní a hmotné statky, sloužící k životu a rozvoji jedince a společnosti. Tak v

chápal práci křesťanství na rozdíl od pohanského starověku, kdy bylo práci opovrhováno. Proto také křesťanská duchovní náplň středověkého hospodářství byla proniknuta touto tvořivou činností lidskou. Ve středověku byla častým problémem »spravedlivá cena«, neboť na této závisela životní úroveň mistra a jeho tovaryše, avšak o »spravedlivé mzdě« se nemluvílo, ježto se rozuměla sama sebou. Teprve liberalistický novověk snížil význam a důstojnost lidské práce natolik, že se stala tržním zbožím a že se docela samozřejmě mluví a píše o »trhu práce« nebo o »nabídce a poptávce po práci«. Karlu Marxovi náleží nesporně zásluha, že svou pronikavou analýsou odhalil mravní bahno liberálně-kapitalistického světa a ukázal mu nemilosrdné zrcadlo, v němž si tento svět mohl přečísti také své odsouzení. Jak podivuhodná však je shoda marxistické kritiky »trhu práce« s kritikou křesťanskou! »Neboť, ačkoliv práce... není pouhým zbožím, nýbrž musí se v ní uznávati lidská důstojnost dělníka, a proto se nesmí jen jako nějaké zboží kupovati a prodávati, tož přece za nynějších daných poměrů poptávka po práci a nabídka práce rozděluje lidstvo na tak zvaném trhu práce ve dva tábory; a zápolení těchto stran proměňuje sám trh práce jako v bojiště, na kterém prudce válčí proti sobě ony dvě armády.« (Quadr. anno.)

Jak vrátiti dělníkovi jeho lidskou důstojnost, důstojnost pracujícího člověka? Odpověď křesťanské nauky sociální zní: Odproletarisování proletariátu. Má tím na mysli souhrn sociálních opatření směřujících k tomu, aby byl každý pracující zabezpečen ve svém životním postavení i se svou rodinou, aby se mohl těšiti přiměřenému blahobytu a mohl si našetřiti ze svého pracovního příjmu majetek. První a hlavní cestu k odproletarisování proletariátu vidí křesťanská sociální nauka v instituci spravedlivé mzdy.

Dokázali jsme, že námezdní poměr není sám sebou nespravedlivý. Nespravedlivým se stává tehdy, když je dělník vykořisťován majitelem kapitálu. V tomto vykořisťování je také zdroj sociálního neklidu, který lze odstraniti jen spravedlivým narovnáním.

Co je spravedlivá mzda? — Je to mravně i hospodářsky odůvodněný podíl pracujícího na té části národního produktu, jež jest určena k spotřebě. (Z úhrnného ročního národního produktu je totiž třeba odečísti výrobní náklady a potřeby investiční i provozní, jakož i část určenou pro vývoz. Teprve zbývající část ročního národního výrobku lze dáti k dispozici národní spotřebě.)

Abý bylo jasno: do úhrnu mezd počítáme nejen mzdy dělníků, nýbrž také platy a zaměstnavatelské zisky. Pouze takto chápaný úhrn mezd může sloužiti za základ pro spravedlivé rozdělení národního důchodu. V tomto světle mizí protiklad mzda — zisk a třídní boj mezi dělníky a zaměstnavateli.

Předpokladem spravedlivé mzdy, jakožto spravedlivého podílu na národním důchodu; je plánovitá výroba a řízení hospodářského života. V podmínkách liberalistického hospodářství s jeho hrou nabídky a poptávky nelze spravedlivou mzdu uskutečniti. »Jako jednota lidské společnosti nemůže býti vybudována na třídním boji, tak správný hospodářský řád nemůže býti ponechán naprosto volnému zápasu sil. Neboť ze zásady volné soutěže jako z otravného zřídla vytryskly a se rozlily všechny bludy hospodářské nauky individualismu...« (Quadr. anno.)

Národní hospodářství je v naší republice rozděleno na tři sektory (úseky): socializovaný, družstevní a soukromopodnikatelský. První dva sektory se řídí přirozeně plánovitě. Je naprosto nutné, aby i soukromopodnikatelský úsek hospo-

dárské činnosti byl plánovitě řízen, jinak se neza-
brání krisim a proletarisaci drobných a středních
podnikatelů. Pak již z důvodů stálé prosperity a
nutnosti platiti zaměstnancům zákonitě mzdy
a platy, je třeba promyšleného řízení výroby, cen,
kontingentů, přidělu materiálů a surovin atd.
v tom kterém oboru podnikání. Budoucnost sou-
kromého podnikání u nás závisí v značné míře
na tom, jak bude uspořádán vnitřní hospodářský
život soukromopodnikatelského sektoru.

Spravedlivá mzda, plat, zisk pracujícího člově-
ka předpokládá určité náležitosti, které tato
mzda musí obsahovati. Především je to mzda:

1. stálá, čili představuje trvalý příjem pracu-
jícího, nezávislý na konjunkturálních výkyvech
a pod.;

2. rodinná, t. j. výše mzdy musí postačovat
k tomu, aby se svobodný dospělý pracující člo-
věk mohl oženiti a uživiti rodinu (»Sociální sprave-
dlnost vyžaduje, aby se každému odrůstlému
dělníku zabezpečila rodinná mzda« — Quadr.
anno);

3. kvalifikační, t. j. výše mzdy musí odpovídati
předběžné theoretické a praktické průpravě pracu-
jícího, dále jeho výkonnosti, odpovědnosti a ne-
bezpečí konané práce a pod. Nakonec musí býti
spravedlivá mzda

4. reální, čili musí mít neklesající kupní sílu.

Na základě uvedeného rozboru spravedlivé
mzdy navrhuje, aby na území Československé
republiky byla zavedena normální mzda, která
má následující strukturu:

a) Je to mzda minimální, t. j. nepřekročitelná
měrem dolů,

b) rodinná,

c) úkolová, t. j. předpokládá vyplnění určitého
pracovního úkolu během výplatního období,

d) přísluší nekvalifikovanému pracujícímu od
21 let.

Normální mzda je tedy rodinná, úkolová mzda
dospělého nekvalifikovaného dělníka. Vychází
z určitého životního standardu pracujícího a jeho
rodiny a je základnou pro všechny mzdové kal-
kulace. Ke mzdě normální se pak připočítávají
tyto příplatky: 1. kvalifikační, 2. výkonnostní,
3. příplatky rodinné; počínaje čtvrtým rodinným
příslušníkem, 3. podle počtu odpracovaných let,
5. přesčasové, 6. konjunkturální, 7. jiné.

Pracujícímu od 21 let má příslušet mzda podle
zvláště vypracovaných směrnic. Normální mzda
se má vypočísti podle stabilisovaného cenového
indexu životních potřeb.

Kritika dialektického materialismu

Dialektický materialismus jest, jak jsme vidě-
li, naukou o lidské společnosti. Toto učení spočívá
celé na thesi o prvenství výroby. Výroba hospo-
dářských statků se ve světle dialektického mate-
rialismu představuje jako vlastní podstata života
individuálního a společenského. Co o tom soudí
křesťanská nauka?

Křesťanství nikterak nepopírá všechnu důleži-
tost, ba velikost výrobní činnosti. Slavná věta
»Kdo nechce pracovati, ať nejí« není vynálezem
komunismu, nýbrž byla vyslovena sv. Pavlem
(II., Thes., 2, 10). A že křesťanství nikdy nepod-
ceňovalo význam hospodářských a výrobních rá-
dů pro rozvoj lidské společnosti, dokazuje něko-
lik století křesťanského středověku. Avšak křes-
ťanství nečiní z výrobní činnosti nejvyšší činnost
člověka. Vzpomeňme si jen na příběh o Martě a
Marii. Pro křesťana je vrcholná činnost člověka
nikoliv činnost hmotná, nýbrž duchovní.

A tak jako není činnost výrobní podstatou lid-
ského bytí, není také tato výrobní činnost hlav-
ním hybným faktorem společenského života. Pro
markismus jsou výrobní vztahy základnou spole-

čenské stavby, kdežto rády právní, politické a j. pouze nadstavbou, která se mění s vývojem výrobních vztahů. Není tedy nic stálého, neměnného. Všechno doznává změny, mravnost, náboženství, co bylo dobrým kdysi, je špatným dnes a naopak. »Morálka, náboženství, metafysika a ostatní ideologie... nemají dějin, vývoje; lidé, kteří rozvíjejí svou výrobu a svůj obchod, mění zároveň s touto skutečností i své myšlení a výplody. Nikoliv vědomí určuje život, nýbrž vědomí jest životem určováno. (Marx, »Německá ideologie«.) Marxismus ovšem nepopírá »zpětný« vliv myšlenek a vůbec ideologie na výrobní vztahy a podmínky. Vždyť právě na tomto ideovém působení zakládá svou revolučnost. Avšak prvenství, primát patří výrobě. Proto také tak usiluje o zespolnění výrobních prostředků, neboť si od toho slibuje lepší a šťastnější lidskou společnost.

Podíváme se tedy blíže. Víme, že se na př. hospodářství v starozákonném státě židovském zakládalo na primitivním zemědělství a dobytčářství. Král Saul byl rolníkem, král David pastevcem. Remesla byla tehdy v židovském státě velmi nedokonalá, takže na př. král Salamoun musil pro stavbu a výzdobu chrámu povolati do země řemeslníky z cizích států. Jak tedy vysvětliti, že Desatero, které podle marxistické nauky vzniklo na základě těchto primitivních podmínek a vztahů, platí i v naší době letadel, televise a hydrocentrál? Jak vysvětlíme z výrobních vztahů křížácké války? Středověké řemeslné cechy, které vznikly z původních náboženských bratrství, a ne opačně? Vždyť to znamená, že nikoliv »život určoval vědomí«, nýbrž, že »život« byl »vědomím« určován! Viděli jsme, jak na rozvalinách středověkého řádu povstal kapitalismus. Proč? Protože nejdříve byly rozvráceny všechny mravní základy středověku, teprve potom na troskách křesťanského středověku vykvetla kapitalistická společnost. Sám K. Marx říká tento proces ohav-

ného popření nejsvětějších lidských práv tak výmluvně ve 24. kapitole svého »Kapitálu«. A co naše doba? Nejsme-li svědky toho, že myšlenka celé století bloudila světem a přetvořila jej k nepoznání? Na začátku XIX. století opanovala mysl německých intelektuálů dobrodružná filosofie Hegelova. Marx ji přetvořil v učení o dialektickém materialismu a třídním boji. Marxismus pak otrásl světem. Stal se základem Sovětského svazu zaujímajícího šestinu zeměkoule. Hegelova učení o státě se pak uchopili Hitler a Mussolini. Zaplavili svět fašisticko-nacistickým morem. Připravili a vyvolali nejstrašlivější válku v dějinách lidstva. To všechno způsobila myšlenka, kdežto výrobní a hospodářské vztahy i podmínky se teprve touto myšlenkou formovaly.

Vidíme, že dialektický materialismus nestačí na vysvětlení dějinných zjevů. Je příliš jednostranný a nezřídka operuje argumenty za vlny přitaženými (na př. B. Engels v »Dějinnách selské války v Německu«). Chce vysvětliti příliš mnoho, a proto nevysvětluje nic. Nespornou vědeckou zásluhou Marxovou však zůstává, že upozornil na důležitost hospodářských podmínek a vztahů pro dějiny a rozvoj lidské společnosti.

Musíme se konečně zabývatí thesí o věčné změně, podstatě to dialektického materialismu. Nepopíráme ovšem změnu, vývoj, revoluci. Avšak skutečně všechno se mění? Viděli jsme na příklad hrdinné vojáky slavné Rudé armády, jejichž hrud' byla ozdobena válečnými rády jména Minina a Požarského, Suvorova, Kutuzova. Je v tom nádherná tradice vojenská a vlastenecká. Neznamenal-li to však, že i před několika sty lety pokládalo se vlastenectví Minina a Požarského, jejich obětavost až k sebezapření, láska k vlasti a k ruskému lidu za ctnost stejně, jako i dnes? Nebylo-li zrádci opovrhováno ve starověku i v době naší? Není-li nám dnes blízká a pochopitelná, protože lidská, slabost Adamova, zločin Kainův,

pád Davidův, statečnost Leonidova, moudrost Sokratova? Není-li základem dnešní geometrie učení Euklidovo? Základem logiky učení Aristotelovo? Nebylo-li vždycky pravdou, že všech dob a rozmanitých výrobních vztahů a podmínek, že každý zjev má svou příčinu? Že celek je větší než jakákoliv jeho část? Že je člověk za své činy odpovědný?

Presvědčili jsme se, že nauka dialektického materialismu je nesprávná. Přistoupíme nyní k rozboru nejnějnější podstaty marxismu — učení o filosofickém materialismu.

Materialistický názor je neudržitelný

Připomeňme si, že se křesťanství s materialismem shoduje v tom, že naše myšlenka může poznávat svět, jaký je ve skutečnosti. Materialismus však tvrdí, že svět je vyčerpán přírodou (hmotou) a že duch, který se na určitém stupni přírodního vývoje z hmoty vynořuje, je s touto nerozlučně spojen. Je to tedy učení, které popírá existenci Boha a nesmrtnost duše.

Nechceme být natolik škodolibí, abychom proti materialismu použili — doslova — atomové pumy, která materiál (hmotu) dokonale rozbíjí a přeměňuje ji v energii. Mohli bychom dokonce vznést protest proti názvu »materialismus«, neboť když není materie, tak nemůže být ani materialistická filosofie, nanejvýš tak ještě filosofie »energetická«. Kdo ví, snad se dočkáme i toho, že se bude skutečně říkat »dialektický energetismus«. Podstata věci se tím ovšem nemění. Neboť v jádru této filosofie jest popírání Boha.

Avšak v přírodě je nepopíratelný řád. Existují zákony Newtonovy a Keplerovy, existuje Mendělejevova tabulka prvků, a jsme též úplně přesvědčeni, že když se postavení slunce na obloze neshoduje s našimi hodinkami, nikdo na celém

světě nezapochybuje o tom, že vinu na této neshodě nenese slunce, nýbrž hodinky. A kdyby všechny chronometry světa, i ty nejpřesnější, chtěly slunce ve dne a v noci hvězdy usvědčit z nesprávnosti, uvěříme přece jenom slunci a hvězdám. Proč? Neboť poznáváme v přírodě řád. Avšak — může být řád bez původce?

Neobracím se s tímto argumentem na filosofické idealisty. Neboť by mne nevrle odbyli, že to, co pokládám za řád ve světě, je řádem pouze v mé mysli, a že beztoho nevím, jaký jen ten svět ve skutečnosti. A co bych to tady vykládal, když o tom již Hume a Kant napsali tlusté knihy, a po nich celá řada filosofů-idealistů, solipsistů, empiriokriticistů atd.? Ale — marxistická filosofie přece tvrdí a vášnivě bojovala a bojuje s tímto filosofickým směrem. Pro marxistu je pravdou, že poznáváme svět takovým, jakým je ve skutečnosti. Existuje-li tedy řád v přírodě, musí jej přiznat, neexistuje-li, odpoví negativně. Nesmí se však marxista dovolávat spolu se stoupencem Kantovým, že i když nějaký řád a Původce onoho existuje, stejně je pro nás nepoznatelný. Marxistický materialista nesmí proto couvat, když mu dokážeme nezvratně, že řád v přírodě skutečně existuje, a pak bude ovšem povinen vyvodit z tohoto všechny důsledky.

Povím o jedné příhodě. Můj známý čekal na louce na svého přítele. Byla mu dlouhá chvíle, a začal si hrát s kameny ležícími na velké hromádce. Položil jeden kámen na určité místo, pak odpočítal 5½ kroků a položil tam druhý kámen. Pak si počínal takto: pětapůlkrát dvě je jedenáct, bez čtyř je sedm. I položil třetí kámen v 7 krocích od prvního. Postupoval dále stejným způsobem: sedmkrát dvě je čtrnáct, bez čtyř — deset. Položil kámen ve vzdálenosti 10 kroků. Pak — desetkrát dvě je dvacet, bez čtyř — šestnáct, šestnáctkrát dvě je 32, bez čtyř — 28. Nakonec obdržel následující řadu: první kámen, druhý

v 5½ krocích, pak: 7 kroků, 10, 16, 28, 52, 100, 196, 388 kroků.

Jak si takto hrál, přišel jeho přítel. Na otázku, co jsou to za kameny, odpověděl můj známý hrdě, že je uspořádal podle určitého matematického principu. Avšak druhý houževnatě popíral, že by takto rozestavené kameny ukazovaly na záměrnost v jejich uspořádání a tvrdil, že je to jen čirá náhoda. První horlivě dokazoval, že tu je matematický princip a záměrnost evidentní, druhý však na to, že je to náhoda a basta. Můj známý mu pak vynadal bláznů. Nemyslete, že to ten druhý plně zasloužil?

Tedy pozor: je-li střední vzdálenost zeměkoule od slunce 10, pak je střední vzdálenost Merkura 5½, Venuše 7, Marsa 16, planetoidů 28, Jupitera 52, Saturna 100, Urana 196, Neptuna 388! Říkáte, že je tam za Neptunem ještě jedna planeta, Pluto? Ano; a její střední vzdálenost od Slunce je: $388 \times 2 = 776 - 4 = 772$.

Co pravil královský žalmopěvec? »Blázen řekl v srdci svém — není Boha.«

Jedinec a stát

Drželi jsme se až dosud přísně naukových hledisek při rozboru dialektického materialismu. Je však naprosto pravda, že u většiny stoupenců marxismu nerozhoduje tolik nauka, jako spíše touha po lepším, krásnějším a mravnějším uspořádání lidské společnosti. Jsou přece socialisté, kteří, ač neuznávají Marxovo učení o nadhodnotě a třídním boji, vyznávají socialismus, jakožto dokonalou formu výrobních vztahů a zároveň záruku pro existenční zabezpečení a duchovní rozvoj pracujícího člověka. Zdůrazňujeme proto znovu, že odmítáme námitky proti socialistickému řádu ze strany těch obhájců liberalistických zlořádů, kteří si myslí, že nadobro potírají marxis-

mus, když mohou dokázat, že v socialismu nebude onoho labužnického blahobytu, onoho rozkošnického a animálního štěstí, jímž tak oplývají některá lichení budoucího socialistického ráje (na př. August Bebel v knize »Žena a socialismus«). Jádro problému je jinde. Je ve vztahu jedince ke společnosti, státu.

Co je socialismus? Socialismem nazýváme takové společenské zřízení, v němž jsou všechny výrobní zdroje a prostředky převedeny do majetku státu a jsou spravovány státními úředníky. Tot' jediná přílehlavá a naprosto vyčerpávající definice socialismu. Z ní také vyplývá, že všichni občané socialistického státu jsou rovněž státními zaměstnanci, jako i ti, kteří výrobní zdroje a prostředky spravují. V socialistickém státě může každý občan nabytí majetek, sloužící bezprostřední spotřebě — životní potřeby, šatstvo, obytný dům, nesmí se však státi majitelem výrobního zařízení, jako na př. řemeslné dílny, zemědělské půdy, obchodní místnosti a pod. Vlastníkem všech bez výjimky výrobních zařízení a prostředků je stát. Stát zároveň rozhoduje o národní práci, tedy též o práci jednotlivců. Je to zcela logický důsledek socialisace výrobních prostředků, neboť samo vlastnictví výrobních zdrojů a prostředků, bez práva rozhodovati o národní práci, nemohlo by zabezpečiti hladký a nerušený koloběh výroby a distribuce statků. Stát se tak stává jediným organisátorem, podnikatelem a živitelem jedinců a jejich rodin.

Ve fantastickém románu »První lidé na měsíci« od Herberta Wellse je popsáno dokonalé společenské zřízení selenitů (obyvatelů Měsíce). O každého jednotlivce je tam postaráno od kolébky až do smrti. Všechna výrobní zařízení jsou tam v rukou státu a jsou spravována dokonalými odborníky. Každý novorozený občan se předm připravuje na určitou životní dráhu. Vědeckými methodami se zjišťují jeho přirozené vlohy

a schopnosti, které se pak vypěstují k nejvyšší dosažitelné dokonalosti. Každý je skvělým odborníkem, všechnu hrubou práci konají stroje. Selenité nejsou však bytostí podobné bezduchým robotům, jak by se snad mohli někdo domnívat. Naopak, jsou v nich vypěstěny též schopnosti vnímat a radovat se z krásné hudby, literatury, divadelní hry a pod. Nejvyšší duševní rozkoš poskytuje však selenitům vědomí, že jejich práce je pro stát nezbytná a že ve svém oboru vynikají vědomostmi a šťastnými nápady. Tak na př. matematikové jsou plni nejčistší a nejkrásnější radosti, když se jim podaří objevit novou formulu nebo rozřešit nějakou dosud neřešenou matematickou funkci. Jelikož je v tomto státě výroba zmechanisována až do krajnosti, stává se často, že velký počet selenitů je bez práce. Pak se tyto nezaměstnaní na rozkaz vedoucích úředníků shromažďují v budovách, k tomu účelu zvláště zřízených, vybavených vším možným přepychem a pohodlím. Tam obdrží každý takový občan úspávací injekci, a spí tak dlouho, až bude jeho práce zase třeba. Ve spánku dostává zvláštní vyživovací tablety, které zároveň obsahují neškodnou sice, ale velmi účinnou drogu, vyvolávající u spícího krásné, šťastné sny, v nichž vlastně pokračuje ve svém obvyklém životě — počítá, skládá operu či symfonii, kreslí strojové součástky atd. Může tak spát i rok nebo ještě déle. Jednoho dne pak obdrží novou injekci, probudí se dokonale svěží a zdravý a jde po své práci.

Není to ideální společnost? Vždyť je každý zabezpečen, má zajištěnu existenci, práci, blahobyt, duševní požitky. Kdo by se odvážil tvrdit, že tato, po větce socialistická společnost, zůstala v něčem dlužná bytí i jedinému občanu?

Proč se tedy, milý čtenáři, hrošíš? Proč nechceš být občanem tohoto dokonalého státu? Členem této ideální společnosti? Cožpak nechceš

být zabezpečen po celý život, nechceš být spokojen a šťasten? Co ti v tom brání?

Odpověď na tyto otázky dává nám vědomí naší lidské důstojnosti, důstojnosti, vyplývající z nesmrtelnosti naší duše. Tato nesmrtelná duše v nás brání nám, abychom se rozplynuli ve společnosti, abychom ztratili své já, svou individualitu. »Společnost, jak ji chápe socialismus, je něco úplně jiného, než jak ji líčí křesťanská pravda.« (»Quadragesimo anno.«) Zájmy výrobnosti pohlcují v socialistickém státě lidskou osobnost. Citujeme dále »Quadragesimo anno«: »Neboť z té okolnosti, že vhodnou dělbou práce se tvoří hospodářské statky úspěšněji, než když pracují jednotlivci, rozptýlené každý sám pro sebe, vyvozuji socialisté, že hospodářský proces — a přihlíží se jen k jeho předmětům hmotným — nutně se musí dít společensky. Touto nutností přý lidé jsou vázáni, aby, pokud se týká výroby statků, se zcela odevzdali a podřídili společnosti. Ba mít co nejrozsáhlejší zásobu statků, které by sloužily přijemnostem tohoto života, se pokládá za tak důležité, že vyšší statky člověka, nevýmajíc ani svobody, musí ustoupiti a třeba i být přineseny v obět potřebám co neúspěšnější výroby statků. Tato ztráta lidské důstojnosti, již jest nutno se podrobiti při »zespolečenštění« výrobního procesu, snadno přý bude vyvážena hojností statků společensky vyrobených, jichž se dostane jednotlivcům, aby jich mohli podle své libovůle použiti ke zpříjemnění a zjemnění života. Společnost, jak si ji představuje socialismus, nelze si z jedné strany mysliti bez vázanosti a donucování zabihaající do krajnosti a nemohla by bez nich existovati.«

Zastává snad křesťanská sociální nauka stanovisko, že jednotlivec má být ve svém hospodářském počínání úplně svobodným? — Naprosto ne! Naopak, není snad důslednějšího a nesmířitelnějšího odpůrce hospodářského liberalismu.

než právě křesťanská sociální nauka. «Stát se nesmí pokládati jen za hlídače práv a řádů, nýbrž státní moc musí veškerým svým zákonodárstvím a všemi zařízeními snažiti se o to, aby již z uspořádání a zařízení státu samo sebou vyrůstalo blaho jak celku, tak jednotlivců» («*Rerum novarum*»). Nebo snad je křesťanství zásadně proti zestátnění výrobních prostředků? — Také ne. »Vždyť právem se usiluje o to, aby určité druhy statků byly vyhrazeny státu, neboť propůjčují vlastníkům moc tak velikou, jaká nemůže býti přiznána soukromým lidem, nemá-li býti ohrožen zájem celku.« («*Quadragesimo anno*».) Jest jasné, že sociální nauka encyklik nezamítá ani rozsáhlé postátnění výrobních zdrojů a prostředků. Na příklad znárodnění klíčového a velkého průmyslu v naší osvobozené republice nikterak neodporuje křesťanskému názoru na společnost a nevybočuje z rámce sociálně reformních opatření. Křesťanství popírá pouze extrémy. Popírá individualismus a kolektivismus, jako ideologii, protože obě tyto ideologie se vymykají přirozenému mravnímu řádu. A právě o zachování řádu jde v otázce poměru mezi jedincem a státem. Neboť křesťanství není ani individualistické, ani kolektivistické, nýbrž personalistické. Zdůrazňuje svobodu jedince, ale v řádu. Zdůrazňuje též práva státu — rovněž v řádu. Avšak nikdy se nedá křesťanství sloučiti s názorem, že se člověk narodil, aby byl otrokem státu, že svatá a neporušitelná práva jedince jsou přežitkem a že stát je všemocným pánem, jenž si s jedincem smí činiti cokoliv, na čem se usnese vládnoucí vrstva.

Křesťanský sociální reformismus

Chceme uskutečniti národní beztřídní společnost, prostou všech protikladů a zájmových bojů. Tentýž cíl si vytkl marxismus. »Když dva chtějí

totéž, nemí to totéž.« My chceme dosáhnouti vytčeného cíle cestou sociální politiky. Marxismus ovšem neodmítá sociální politiku, avšak nevzdává se též cesty sociální revoluce, shledá-li, že je toho třeba. V tom je zásadní rozdíl hledisek.

Sociální politika ve světle křesťanské nauky o společnosti má odlišný význam a účel, než u socialistů. Viděli jsme již, že podle marxistické doktriny je a zůstane společnost plnou protiv, antagonismickou, dokud nebudou všechny výrobní prostředky zespoločněny a nastolen nový řád socialistický. Sociální politika v pojetí marxistickém jest jen výrazem třídního boje uvědomělého proletariátu na jeho cestě k socialismu. Marxismus neuznává pojmu »spravedlivá mzda«, neboť podle Marxe je dělníkova mzda pouze tržní cenou jeho práce, kdežto majitel výrobních prostředků přisvojuje si též výsledek nadpráce dělníkovy, nezaplacenou práci, tedy vykořisťuje námezdního pracovníka. Nemůže tedy sebevelkorysejší sociální politika úplně odstraniti třídní a společenské rozpory. Sociální politika je pro marxisty pouhým provisoriem, majícím jenom časově omezený význam. Ideálem pro ně stále zůstává naprosté odstranění soukromého vlastnictví nad výrobními prostředky. Teprve potom zmizí také sociální protivy.

Naproti tomu jsme přesvědčeni, že cestou sociálních reforem lze beze zbytku odstraniti všechny společenské protiklady. Kde si toho budou okolnosti a skutečné zájmy národní i státní vyžadovati, je zcela správné zespoločnění výrobních prostředků, avšak nelze spatřovati v existenci obšírného sektoru soukromopodnikatelského vedle obvodu kolektivního podnikání nijakou překážku k uskutečnění harmonického směnného spolčenství. Spravedlivá mzda, t. j. odstranění vykořisťování pracujícího člověka, je pojem zcela reálný. Je možno za předpokladu dobře řízené a dobře uskutečňované výroby a distribuce zabezpečiti

každému pracujícímu jeho spravedlivý podíl na národním koláči. Opakujeme při této příležitosti znovu, že do souhrnu mezd započítáváme také i zisky. S tohoto stanoviska mizí pak protiklad mzda-zisk a tím též i třídní antagonismus.

Křesťanský sociální reformismus usiluje o to, aby byla odstraněna liberalistická libovůle zaměstnavatelská, která snad byla na místě před pul druhým stoletím, kdy kapitalistické pionýrství slavilo své první vítězné kroky, avšak nehodí se do dnešní doby úžasného technického pokroku. Třeba plně uplatňovati křesťanské zásady o majetku, který má kromě individuální funkce ještě i funkci společenskou. Nutno uskutečniti pravou hospodářskou demokracii čili zajistiti pracujícím vrstvám národa reálnou účast ve správě hospodářského života našeho státu. Nutno dále pevně zajistiti existence všech pracujících, aby se již nikdo nemohl státí hříčkou konjunkturálních výkyvů a hospodářských otřesů.

Bezprostředním účelem křesťanské sociální politiky je tedy odproletarisování proletariátu. Tento požadavek jest organickou složkou křesťanského učení o lidské společnosti.

Naše doba je právem nazývána dobou technické revoluce. Bylo by však chybou domnívat se, že význam této technické revoluce spočívá výhradně nebo hlavně v tom, že se změnily pouze výrobní metody a že se lidstvu dostaly do vlastnictví nové zdroje síly. Význam moderní techniky jest jiný. Lze jej krátce formulovati větou: Ze stanoviska výrobnosti je problém chudoby pro lidstvo navždy vyřešen. Při spravedlivé a rozumné organizaci našeho směnného společenství může též i spravedlivý podíl každého pracujícího i jeho rodiny znamenati hmotný blahobyt. Avšak naše společenská zřízení zůstala většinou pozadu za technickou civilisací naší doby. Je proto třeba uvéstí v mravný soulad pokroky vědy a techniky se sociálními řády.

Úkoly křesťanské sociální politiky se neomezuji na otázku odproletarisování proletariátu. Je tu ještě celá řada problémů — rodinná politika, otázka biologického ozdravení národa, práce žen, hygiena práce a j. Především však je nutno vyřešiti základní otázku našeho společenského soužití — problém spravedlivé mzdy. Neboť tento problém je klíčovým v sociální politice dneška. Pak již nebude nic státí v cestě k pokojné přeměně našeho směnného společenství v beztřídní a harmonickou společnost národní.

Vydal výkonný výbor československé strany lidové
Tiskem Č. A. T., Praha